

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

7. TÉMA: Platón és a preszókratikus filozófiák

Dr. habil. Mogoródi Emese

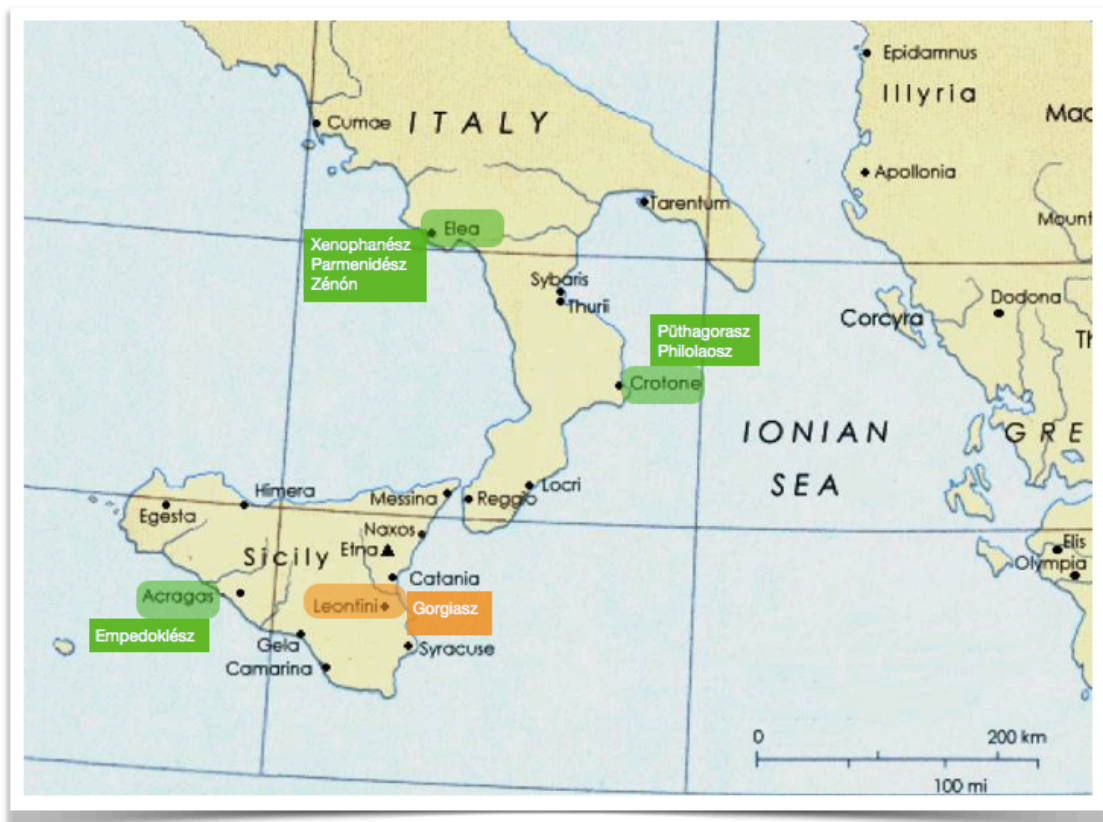
2. Lecke

Parmenidész

(flor. 405/1 v. sz. 415)

15 – 20
PERC

Parmenidész a Dél-Itáliai Elea (mai Velia) városában élt és működött. Szókratész és Püthagorasz mellett **ő hatott a legmélyebben Platón metafizikai tanításaira.**

Parmenidész filozófiája igen vitatott, minthogy **nem prózában írt**, hanem versmértékben (hexameterben), ezért gondolatai sokszor homályosak és nehezen érthetőek.

Annyi világos, hogy **radikálisan szakított az ión kozmológiai elméletekkel**, amennyiben nem közvetlenül a természettel foglalkozik, hanem reflektál **a tudományos elméletalkotás alapjaira**.

Fő kérdése **ismeretelméleti** jellegű:

- 1.) **Milyenek kell lennie annak a tárgynak**, amelyre episztemikus bizonyosság (= tudás) vonatkozhat?
- 2.) **Megismerhető-e az érzéki világ** tudományos módon (szerezhető-e róla episztemikus bizonyosság)?

Újdonság:

- 1.) ezeket a kérdéseket **matematikai/logikai/deduktív** (*a priori*) **módszerekkel** vizsgálja (\leftrightarrow induktív, *a posteriori*, empirikus);
- 2.) kifejtett érveléssel, **bizonyítással** alapozza meg téziseit.

A tankölteménye részei

1.) előhang (*prooimion*): mitikus utazás egy istennőhöz

2.) „az Igazság (*alétheia*) útja”: fr. 1 - fr. 8.49

- tárgya: **a „létező”** (*eon*)
- **monista** metafizika

3.) „a halandók vélekedései (*doxa*), amelyekben nincs igaz bizonyosság”: fr. 8.50 – fr. 20

- tárgya: a **fizikai világ**
- **dualista** (a Fény és Éj ellentétpárjára épülő) kozmogónia, kozmológia.

Az „Igazság útjának” centrális metafizikai premisszái

Parmenidész bizonyos, általa **logikai szempontból evidensnek tekintett belátásokból** indul ki, amelyekből **a valóságra** (nem feltétlenül a fizikai valóságra) vonatkozóan von le következtetéseket.

“mert meg sem ismerheted a nemlétezőt
(mivel nem lehetséges),
és ki sem mondhatod” (fr. 2.7-8)
(ford. Steiger Kornél)

“Mert ugyanaz a gondolkodás (noein) és a
létezés (einai) (fr. 3).”
(ford. Steiger Kornél)

“Ami kimondható (legein) és elgondolható
(noein), annak léteznie (einai) kell (fr. 6.1).”
(ford. Steiger Kornél)

Ezekből az evidensnek (azaz cáfolhatatlannak) tekintett belátásokból az alábbi következtetések adódnak:

→ csak (a) létező ismerhető (episztémé) meg, gondolható el (noein), és csak erről lehet értelmesen beszélni (legein → logosz: racionális beszéd).

Ezekből a metafizikai belátásokból pedig Parmenidész levezeti, hogy a valóság (a létező) szükségképpen

- 1.) keletkezetlen és nem pusztul el (fr. 8.6-21)
- 2.) „egy” (homogén: folytonos, oszthatatlan) (fr. 8.22-25)
- 3.) változatlan/mozdulatlan (fr. 8.26-31)
- 4.) tökéletes (befejezett/határolt) (fr. 8.42-49).

Egyértelműnek tűnik, hogy ha a valóság ilyen, akkor az radikálisan különbözik a tapasztalati (fizikai) világ tárgyaitól, hiszen azok keletkeznek és pusztulnak, nem egyek, nem változatlanok, stb.

Vitatott kérdés, vajon Parmenidész ezt gondolta-e, vagy másként kell értelmezni a következtetéseit. Mindenesetre filozófiájából az alábbiak látszanak következni:

- 1.) valóság és látszat radikálisan különböznek (nem lehet közöttük semmiféle közösség, ezt az ész nem engedi meg),
- 2.) csak olyasmi lehet tudás (episztemikus bizonyosság) tárgya, ami örök és állandó, mozdulatlan, egy és oszthatatlan és tökéletes.

Míg Platón elfogadja a 2. következményt, és ideáit a parmenidészi „létező” tulajdonságaival ruházza fel, az 1. következményt nem tudja elfogadni – ez ugyanis azt jelentené, hogy

- a fizikai valóság pusztán illúzió, nincs semmiféle ontológiai realitása (ami nagyon zavarba ejtő gondolat, és ellentmond a tapasztalatnak),
- egyetlen valódi létező létezik (ami ellentmond a tapasztalatnak), és
- az Igazság és a (teljességgel hamis) „vélekedés” (*doxa*) között nincs harmadik lehetőség (azaz: ha valaki tud valamit, akkor a teljes igazságot tudja, ha pedig nem, akkor semmit nem tud).

Platónt különösen az utóbbi aggasztja, ugyanis Prótagorasz *homo mensura* tézise voltaképpen ugyanezt állítja: nem lehetséges tévedés (lásd: 2. Téma, 3. Lecke). Amiből az következne, hogy nincs értelme arról vitáznunk, hogy kinek a véleménye helyesebb a másikénál, mert mindenkinek igaz van. Ez azonban abszurd gondolat, és ellentmond a tapasztalatnak.

De ellentmond a tapasztalatnak a fenti másik két következtetés is, és bár Platón nem tekinti a tapasztalatot az ismeretek végső forrásának, elfogadhatatlannak találja, hogy a valóságot egy olyan elmélettel magyarázzuk, amelyik teljességgel aláássa realitását.

Platón idea-elméletét tehát Parmenidész metafizikájának módosításaként is értelmezhetjük.

További olvasmányok:

G. S. Kirk – J. E. Raven – M. Schofield: *A preszókratikus filozófusok*. Ford. Steiger Kornél és Csiszter Kálmán. Atlantisz, Budapest 1998, 360-373.

Ellenőrző kérdések:

1. Mennyiben szakított Parmenidész az ión kozmológiával?
2. Milyen újdonságokat hoz a filozófiája?
3. Milyen részekből áll tankölteménye, és mi a tárgyuk?
4. Milyen következtetéseket von le Parmenidész a valóságra vonatkozóan, és miért problematikus ez?
5. Mennyiben fogható fel Platón filozófiája a parmenidészi metafizika módosításaként?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Parmenidész mely következtetéseit fogadja el Platón, melyeket nem, és miért?